

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ

УДК 17.023.36

МЕТОДОЛОГІЧНІ НАСТАНОВИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ВІД ПОЕТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДО ПОЕТИЧНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Віра Додонова

*Донецький національний університет***Анотації:**

Виявляються ключові методологічні постулати постмодернізму (деконструкція, ризоматичність, номадичне мислення тощо), які впливають на формування поетичного мислення та поетичної раціональності, надаються змістові характеристики цим феноменам. У фокусі постмодерністської уваги – алегорично насичений текст, який прочитується через інший текст. Постмодернізм залучає до аналізу реальності поетичне мислення – спосіб мислення, заснований на презумпції принципової недовомовленості й метафоричності. Способом нового розуміння людини і світу є також поетична раціональність. Завдяки поетичній раціональності людина залучається до космічного буття, долгає розділеність душі й тіла, чуттєвого й умоглядного, фізичного та психічного. Засобами поетичної раціональності ведеться пошук нових форм достовірності знання, естетичного розуміння істини. Істина розглядається як онтологічна властивість людини, як істина власного існування, що реалізується через бажання. Згідно з поетичною раціональністю, людина є автором і творцем своїх стосунків зі світом. Саме тому ціннісно-вольове ставлення до життя цінюється вище за морально-вольову властивість. Постмодернізм пропонує власний, відмінний від попередніх тип раціональності, який пояснює світ і ставлення людини до світу через інтуїтивне, емоційне, ціннісне, метафоричне, тілесне, поетичне. У постмодернізмі відбувається повільний перехід від поетичного мислення до поетичної раціональності, яка реанімує міфопоетичне ставлення до світу, де людина перебуває в повній гармонії з природою і залучається до космічного буття. Однією з теоретичних засад становлення поетичної раціональності визнається метафоричність мислення. Не лише використання метафори, а й її інтерпретації є проявом творчості, уяви, фантазії, що дає змогу сформулювати новий погляд на будь-яку проблему, новий підхід до її розв'язання. У поетичній раціональності постмодернізм маніфестує свої основні методологічні настанови: деконструкціоністську, номадологічну методологію, ризоматичність у розумінні реальності, плюралістичне бачення світу, дискурсивність та інтертекстуальність.

Додонова Віра. Методологические установки постмодернизма: от поэтического мышления к поэтической рациональности

Выявляются ключевые методологические принципы постмодернизма (деконструкция, ризоматичность, номадическое мышление и т. п.), влияющие на формирование поэтического мышления и поэтической рациональности, и определяются существенные признаки этих феноменов. В центре постмодернистского внимания – аллегорически насыщенный текст, который прочитывается через другой текст. Постмодернизм привлекает для анализа реальности поэтическое мышление – способ мышления, который основывается на презумпции принципиальной недосказанности и метафоричности. Способом нового понимания человека и мира является поэтическая рациональность, благодаря которой человек включается в космическое бытие, преодолевает разделенность души и тела, чувственного и умозрительного, физического и психического. Средствами поэтической рациональности ведется поиск новых форм достоверности знания, эстетического понимания истины. Истина рассматривается как онтологическое качество человека, как истина собственного существования, реализующаясь в желании. Согласно поэтической рациональности, человек превращается в автора и создателя своих собственных отношений с миром. Именно поэтому ценностно-волевое отношение к жизни ценится выше морально-волевых качеств. Постмодернизм предлагает собственный, отличный от предыдущих тип рациональности, который объясняет мир и отношение человека к миру через интуитивное, эмоциональное, ценностное, метафорическое, телесное, поэтическое. В постмодернизме происходит медленный переход от поэтического мышления к поэтической рациональности, которая реанимирует мифопоэтическое отношение к миру, где человек находится в гармонии с природой и включается в космическое бытие. Одной из теоретических основ становления поэтической рациональности является метафоричность мышления. Не только применение метафоры, но и ее интерпретации служат проявлением творчества, воображения, фантазии, позволяют сформировать новый взгляд на любую проблему, новый подход к ее решению. Постмодернизм в поэтической рациональности манифестирует свои основные методологические установки: деконструкционистскую, номадологическую методологию, ризоматичность в понимании реальности, плюралистическое видение мира, дискурсивность и интертекстуальность.

Dodonova Vira. Methodological guidelines of postmodernism: from poetic thinking to poetic rationality

The object of this article is identification of the key methodological principles of postmodernism (deconstruction, rhizomaticity, nomadic thought etc.), which affect the formation of poetic thinking and poetic rationality, provision of substantial features of these phenomena. The focus of postmodern attention is an allegorically rich text that is read through the rest of the text. Postmodernism involves poetic thinking to the analysis of reality. Poetic thinking is a way of thinking based on the presumption of the principal understatement and metaphoricity. Poetic rationality is also a way of new understanding of the person and the world. Through poetic rationality the person is considered as included in the cosmic being, overcomes division of soul and body, speculative and sensory, physical and mental. By means of poetic rationality, new forms of the authenticity of knowledge, aesthetic understanding of the truth are searched for. The truth is seen as an ontological quality of the person, as the truth of its own existence and it is implemented in the desire. According to poetic rationality, the person becomes the author and creator of its own relationship with the world. That is why the value-willed attitude to life is valued more than moral-willed qualities. Postmodernism offers its own type of rationality, different from the previous ones, that explains the world and person's attitude to the world through the intuitive, emotional, valuable, metaphorical, personal, poetic. In postmodernism there is a slow transition from poetic thinking to poetic rationality, which revives the mythic and poetic attitude to the world, where the person is in full harmony with nature and is included in the cosmic being. One of the theoretical foundations for the emergence of poetic rationality is metaphoricity of the thinking. Not only the use of the metaphor, but also its interpretation is a manifestation of creativity, imagination and fantasy allowing for the creation of a new look, new approach to any problem. Postmodernism in the poetic rationality manifests its main methodological guidelines: deconstructive and nomadological methodologies, rhizomaticity in the understanding of reality, pluralistic vision of the world, discursivity and intertextuality.

Ключові слова:

постмодернізм, номадичне мислення, ризом, поетичне мислення, раціональність	методологія, деконструкція, поетична	постмодернизм, мышление, поэтическое рациональность	методология, деконструкция, мышление, позитическая	номадическое ризом, позитическая	postmodernism, methodology, nomadic thought, deconstruction, rhizome, poetic thinking, poetic rationality.
--	--	--	---	--	--

В епоху постмодерну раціональне осягнення світу, яке було запропоноване філософами доби Просвітництва, все більше зазнає нищівної критики. Якщо вважати постсучасність нелінійною, фрагментарною, дискретною реальністю, то виникає нагальна потреба в напрацьованні адекватної методології осмислення постсучасності. Постмодернізм наприкінці ХХ ст. вже створив власну специфічну традицію соціального аналізу, яка постає своєрідним «експортером» теоретичного дискурсу. При цьому не можна забувати, що, крім постмодернізму, в сучасному знанні нелінійні процеси функціонування соціального буття осмислює й синергетична методологія. Однак постмодерністський дискурс чітко виокремлюється серед інших філософських напрямів і за тематикою, і за понятійним апаратом, і за світоглядними настановами. Ця філософська течія намагається протиставити раціональному осмисленню світу своє власне методологічне кредо, яке базується на позараціональних засадах аналізу реальності, хоча сучасне розуміння раціональності не може бути зведене лише до логічності, а містить ірраціональні складники.

Зважаючи на сказане вище, природними постають запитання: якими є концептуальні підвалини постмодернізму, що спонукають до ірраціональних і нерациональних форм осягнення реальності; якої форми набуває це осмислення; який тип раціональності пропонує постмодернізм, чим такий тип раціональності відрізняється від раціональності модерну; чому саме через поетичну раціональність можна здійснити описи тих процесів, які відбуваються в епоху post. Серед авторів, які безпосередньо розробляли окреслене коло питань, слід назвати таких класиків постмодернізму, як Ж. Делез, Ж. Дерріда, Ж. Батай, Ж. Бодріяр, Ж.-Я. Нансі, Ю. Крістева, Ж. Ліотар, М. Фуко. Також означені питання були в центрі досліджень Н. Автономової, Р. Алейник, О. Акішиної, І. Добрициної, М. Дардарон, В. Гриба, А. Зотова, Г. Косикова, В. Ляха, Н. Маньковської, В. Лук'янця, Л. Озадовської, С. Куцепал, М. Култаєвої, М. Можейка, В. Подороги, О. Садохи, Л. Ситниченко, О. Соболя та ін.

Метою цієї статті є виявлення ключових методологічних постулатів постмодернізму, що впливають на формування поетичного мислення та поетичної раціональності, і надання змістових характеристик цим феноменам.

Наголосимо, що постмодернізм як філософський феномен не можна розглядати як «моноліт». Він об'єктивується в широкому спектрі різноманітних (як за критерієм модельованої предметності, так і за використанням методологією) проєктів, серед яких найбільш значущими є текстологічний, номадологічний, шизоаналітичний, наратологічний, генеалогічний, симулякрний, комунікаційний тощо. Тому постмодернізм навіть не намагається декларувати себе як єдину й цілісну уніфіковану філософську стратегію зі своїми оригінальними підставами, методами й цілями. «Постмодерном, – писав Ж. Ліотар, – є те, що всередині модерну вказує не на уявне в самому уявленні; що не вдовольняється правильністю форм, смаковим консенсусом, що давав змогу відчутти групову ностальгію за неможливим; що перебуває в безперервному пошуку нових уявлень не для того, щоб ними насолоджуватися, а для того, щоб краще відчутти, що не уявне існує» [14, с. 7].

І все ж таки, незважаючи на наведені вище аргументи, постмодернізм може бути оцінений як певною мірою конституційований феномен, що має безперечний парадигмальний статус. Така оцінка стає можливою завдяки тому, що постмодерністська програма філософування, по-перше, випрацьовує власну модель бачення реальності, яка базується на презумпціях її атрибутивної хаотичності й визначальної семіотичної артикульованості («постмодерністська чуттєвість» як настанова на сприйняття реальності хаотично фрагментованою та семіотизованою, навіть до постулювання знаково артикульованого способу існування як єдино можливого); по-друге, формує специфічні ідеали, норми опису й пояснення світу, рефлексивно осмислені в постмодерністській наратології, що полягають у принциповому програмному плюралізмі, а також ідеали й норми організації знання, що знаходять вираження в програмному когнітивному релятивізмі, який ґрунтується на концепції занепаду гранднاراتивів.

На думку німецького філософа В. Вельша, підставою для виділення постмодернізму в окрему філософську течію може слугувати ставлення до плюральності. «Плюральність, – пише він, – це кредо постмодернізму, ...постмодерністом у строгому розумінні є той, хто, безумовно, визнає таку плюральність з її принциповою позитивністю, мислить цілком на її

основі та послідовно захищає її від внутрішніх спотворень так само, як і від зовнішніх атак. Це програмне завдання філософського постмодерну» [4, с. 48].

Однією з базових настанов постмодернізму є застосування деконструкціоністської методології, яка забезпечує свободу умоглядних побудов, позбавляє від необхідності їх центрації навколо того чи іншого стрижня. Фундатор структуралізму Ф. де Соссюр уважав, що мислення повинно бути ієрархічно організоване довкола певних принципів, які виконують роль центру. Таке розуміння структури однаковою мірою стосувалося мови, літературного твору або суспільства. Постструктуралізм і деконструкція поставили під сумнів насамперед поняття цілості й пов'язаного з ним поняття межі, яка відокремлює частину від цілого, а згодом – поняття центру, а отже, й ієрархічну впорядкованість. Ф. де Соссюр наголошував на тому, що значення знака залежить не від його відносин з дійсністю, а від його місця в структурі. Це положення він проілюстрував прикладом гри в шахи: фігури мають свою визначену вартість, наприклад, ферзь – важливіший за пішака, але в партії, що розігрується, вартість фігур залежить від їх взаєморозташування, тому іноді може статися, що пішак стає важливішим за ферзя. Така ситуація призводить до послаблення принципу історизму: не важливо, що було раніше, усі значення залежать від актуальних відносин між елементами; важлива синхронічність, а не діахронічність. Не важливо, що на початку гри ферзь мав більше значення від пішака; важливо, яке значення ферзь і пішак мають на шахівниці зараз, під час чергового ходу, залежно від взаєморозташування фігур. Оце послаблення історизму проникло до постструктуралістичного мислення й деконструкції.

Той тип аналізу, в якому критик ніби повторює основні структури дискурсу для того, щоб потім прищепити їм власні настанови, не є новим для західної філософії; він відомий під назвою інтерпретативної стратегії. Однак у межах деконструкції цей підхід набуває неповторної своєрідності, що й дає змогу вести мову про особливу логіку «палеонімії/щеплення». Суть цієї логіки полягає в особливому підході до понять і концептів, у незвичному способі категоріальної трансформації. На думку Ж. Дерріди, «деконструкція полягає не в переході від одного поняття до іншого, а в перевертанні їх концептуального порядку й у прагненні зробити його артикульованим» [5, с. 212]. Деконструкція має такий алгоритм дії: 1) виокремлення опозиції, 2) вирівнювання обох її складників, 3) розгляд опозиції на максимальному віддаленні,

що дає змогу судити про її можливість чи неможливість.

Ж. Дерріда емоційно запитує себе й сам собі відповідає: «Чим є деконструкція? – Та всім! Що таке реконструкція – та ніщо!». Незважаючи на останнє зауваження, деконструкція становить понятійне ядро постмодернізму, хоча Ж. Дерріда й відмовляється від практики наклеювання ярликів у вигляді різноманітних «ізмів» – постструктуралізм, постмодернізм тощо. Підкреслимо, що будь-який «ізм» передбачає певний порядок, систему, цілість. Деконструкція, натомість, руйнує будь-які порядки, системи, цілості. Деконструктивістська методологія припускає, що простір культури не має чітко визначеного центру. Його можна уявити як «поле вільної гри, тобто поле нескінченних заміщень у замкненості скінченного ансамблю; це поле уможливорює такі нескінченні заміщення лише тому, що замість того, щоб бути невичерпним полем, як це маємо в класичній гіпотезі, замість того, щоб бути розлогим, воно не має центру, який гальмує і дає підстави для гри заміщень» [12, с. 469].

Якщо погодитися з тим, що головними характеристиками природи, історії, соціуму є хаос і ентропія, то тільки універсальний характер дискурсу як інструмента формалізації проблемного поля будь-якої форми знання зможе забезпечити варіанти перспектив існування без єдиного об'єднувального центру, однією з форм організації якого є ризома. Отже, наступним методологічним постулатом постмодернізму є визнання ризомності як способу існування реальності. Поняття ризоми розглядається у працях одного з фундаторів постструктуралізму, а згодом і постмодернізму – Ж. Делеза. На відміну від Ж. Дерріди, Ж. Делез приділяє значно менше уваги лінгвістиці й вводить поняття доіндивідуальних «номадичних сингулярностей» (тобто одиничностей, що кочують), які мають замінити як класичні теорії суб'єкта, так і структуралістські теорії, пов'язані з аналізом означуваного.

«Номадичне мислення» протистоїть «осідлому» розподілу атрибутів, спорідненому з мисленням класичного світу. Воно задає бачення світу, яке спирається на радикально альтернативні презумпції. Суть цих презумпцій міститься в таких характеристиках: а) розгляд предметності як аструктурної; б) трактування простору як децентрованого й відкритого для територіалізації; в) нове розуміння детермінізму, що ґрунтується на ідеї принципової випадковості сингулярної події; г) усунення самої можливості виокремлення опозицій зовнішнього та внутрішнього, минулого й майбутнього тощо; д) надання смислу проблематичного статусу.

Ж. Делез порушує питання про ставлення до світу, в якому буття не може усвідомлюватися людиною, оскільки буття змінюється й поширюється в усіх напрямках зі швидкістю, що перевищує нашу здатність до усвідомлення.

Розгортання номадологічної методології поступово формує комплекс власних постулатів, таких, як ацентризм, індетермінізм. Термін «ризом», запозичений Ж. Делезом із біології, означає принципово позаструктурний і нелінійний спосіб організації цілісності, що залишає відкритою можливість для іманентної автохтонної рухливості. «Ризом не починається й не завершується. Вона завжди посередині, поміж речей, між-буттям, інтермецо» [9, с. 30], тобто єдиною константою існування визнається становище «між» як консистенція множин, що набуває конструкції клітки, поверхні для ковзання або мапи.

У постмодернізмі принципово іншим, ніж у класичних філософських ученнях, є бачення й розуміння мови й тексту. Якщо для модернізму був характерний поділ на означуване й означувальне, то в постмодерністських практиках цього немає. У центрі постмодерністської уваги – алегорично насичений текст, який прочитується через інший текст. Постмодерністи твердять, що філософське й наукове знання – це вид дискурсу, тому світ варто ідентифікувати як текст, мову, сукупність дискурсів. Кожному текстуальному просторові може й повинен відповідати свій особливий тип міжтекстуального взаємозв'язку, свій кодекс раціональності, тобто система принципів, що регулюють міжтекстуальні взаємозв'язки в певному текстуальному просторі.

Цей тип раціональності задається не класичною логікою, що регулює мисленнєві зв'язки всередині єдиного системного простору, а логікою, яка має відповідати ситуаціям, де різні типи системних зв'язків змушені взаємодіяти між собою, тобто в ситуації багатоголосся або антагонізму. Це «мультиверсум текстів», що пов'язані один з одним нелінійними відношеннями, в кожному з яких проявляється свій тип раціональності. «Деконструкція постмодернізму, – пише В. Гриб, – це водночас і написання, і читання тексту. А текст – це не статична група знаків, а процес. Текст – це вже не текст, а елемент текстуальності, що розглядається як процес створення й функціонування тексту. Текст і створюється, і прочитується кожною людиною, яка вносить до нього свої корективи, значущі моменти та смисли» [6, с. 89]. Постмодерністська деконструкція була критично налаштована як проти раціональності, так і проти філософських текстів, що створювалися в межах традиційної раціональності. Мабуть, коректніше говорити, що постмодернізм дійсно критично

переосмислює традиційну раціональність, шукаючи нові обрії цієї проблеми; зокрема, постмодернізм концентрує увагу на раціональності, плюральності, інтертекстуальності, на поетичному мисленні, поетичній раціональності.

Відомий дослідник постмодернізму М. Можейко наголошує на тому, що поетичне мислення є поняттям, зміст якого фіксує спосіб (стиль, тип) мислення, що базується на презумпції принципової недовомовленості (неповноти) й метафоричності. У змістовому плані поетичне мислення означає радикальну відмову від жорсткого раціоналізму, що не тільки припускає, а й визначає позараціональні (інтуїтивні, образні) мисленнєві процедури; у формальному плані – поетичне мислення спирається на таку побудову вербальної об'єктивації думки, яка передбачає наявність вільного простору руху думки (семантичної пустоти тексту), що може бути умовою можливості позараціонального схоплення того, що в раціональному зусиллі не можна досягнути [15, с. 335].

Концепт поетичного мислення сягає корінням ідеї «трагічного пізнання» Ф. Ніцше та філософської концепції М. Гайдеггера. Так, останній вважав, що досягнення істини можливе завдяки мові, а тому протиставляв деформовану граматику мову як мову «недійсну» – мові поезії. У цьому контексті М. Гайдеггер розглядав поетичне мислення як процедуру, в межах якої можливим є позараціональне схоплення сутності, що ніколи не відкривається в процедурах логіко-раціонального, сциєнтистськи орієнтованого мислення. Концепція М. Гайдеггера істотно вплинула на формування концепту поетичного мислення в постмодернізмі, де виокремлюються такі характерні риси поетичного мислення: 1) «демонтаж логоцентризму» (Ж. Дерріда); 2) «ковзання поверхнею» смислу, оскільки фінальна повнота смислу не тільки є принципово недосяжною, а й не є шуканою метою (Ж. Дерріда); 3) відмова від понятійного універсалізму, від «рабства ідентичностей» (П. Клодсовський); 4) неможливість раціонального мислення, відмова від сциєнтистськи артикульованих мисленнєвих стратегій [15, с. 336].

Для теоретиків постмодернізму характерною є «епістемологічна невпевненість», оскільки вони вважають, що найбільш адекватне досягнення реальності можливе не за допомогою природничих і точних наук, не класичної філософії з її формально понятійним апаратом мислення, а завдяки інтуїтивному, поетичному мисленню з його асоціативністю, образністю, метафоричністю. Саме з цим пов'язане

«олітературювання» світу, тобто перетворення літератури на модель для всіх текстів, утвердження уявлення, що начебто лише літературність будь-якого дискурсу робить можливим наділення світу смыслом і сприйняття цього смислу. Якщо світ піддається лише літературно-художньому, поетичному осмисленню, то жодної іншої картини світу, окрім метафоричної, бути не може.

На думку І. Добрициної, «постмодерністська метафора вибудовується в дискурсивній манері інтелектуала-іроніка за принципом перевертання смислів, їх раптового переривання, нав'язування ознаки ймовірності самому мисленню, відмови від звичного тяжіння до цілісності, від очікування закономірності на користь випадковості. Поряд з метафорою наявні й інші тропи, а саме – гротеск, парадокс, абсурд, алогізм» [13, с. 85].

Гносеологічна сутність метафори полягає у встановленні безпосереднього зв'язку між зовнішньо віддаленими поняттями для збагачення (розширення, уточнення, асоціативного оформлення) смислового поля ключового поняття через «підключення» до нього системи смислів іншого поняття. Філософія постмодернізму використовує метафору як засіб відсторонення звичного й культурної гри. Новим способом побудови метафор є принцип метафори в метафорі, де в межах загалом метафоричного контексту його учасники вибудовують власні метафори. Як твердить О. Акішина, «нові способи побудови метафор створюють нові джерела гри смислів усередині та ззовні метафори, збільшуючи її інтерпретативні можливості» [1]. Метафоричність узгоджується з основним методологічним принципом постмодернізму, адже вона постає формою прояву плюральності й одним з основних інструментів деконструкції з максимально можливим рядом інтерпретацій. Зазначимо, що метафора є адекватним інструментом філософського розмірковування, оскільки відповідає загальному духу філософії; вона орієнтована на вільне й багатогранне пізнання, що відповідає еталонам відкритої постсучасної раціональності.

Поетичне мислення безпосередньо пов'язане з концептом поетичної раціональності. Великий внесок у його формування зробив В. Гумбольдт, запропонувавши «онтологічне» розуміння мови, згідно з яким мова не лише механічно віддзеркалює реальність, а й розвивається, впливаючи на живий процес мислення. В. Гумбольдт привернув увагу до щільного зв'язку мови з ментальністю: акт мислення він розглядає як акт творчості, мислення – як комунікацію, а людину – як мовний суб'єкт, орієнтований на комунікацію.

Крім того, В. Гумбольдт наголошує на важливості вивчення мови, що звучить, проговорюється: будь-яка мова розкривається в усій повноті свого багатоманіття тільки в живому спілкуванні, у мовленнєвому процесі. На його думку, універсальна раціональна мова не може відображати життя в усій його повноті [7].

Разом із тим, поетична раціональність постмодернізму зумовлена не лише проблемами тлумачення мови й метафоричністю мислення й не стільки цим фактом, скільки кардинально новим розумінням взаємовідносин людини зі світом. Свого часу Данте Аліг'єрі звернув увагу на розкол у західній культурі, зафіксувавши його як «конфлікт між фактичністю життя й нормативністю офіційних настанов» [3, с. 8], і намагався віднайти шляхи його подолання у продуктивній силі самого життя. Він заклав фундамент нової західноєвропейської культури, який отримав назву «поетичної раціональності». Філософська традиція, що йде від Данте, пов'язана з іменами Д. Віко, І.-Г. Гамана, А. Шопенгауера, певною мірою Л. Фейєрбаха, Ф. Ніцше, В. Дільтея, М. Гайдеггера, також наголошувала на «розриві підвалин раціоналізму з реальним емпіричним суб'єктом» [3, с. 8]. Традиція ця породила різновиди антропологічних учень, згідно з якими людина не є трансцендентальним суб'єктом, а її свідомість не така, якою людина собі її уявляє, адже свідомість – це складна функція дорефлексивних і позарефлексивних процесів.

Постмодернізм не випрацьовує єдиного дискурсу людинознавчої проблематики – вона представлена подвійно: по-перше, ніцшеанська стратегія критики класичної метафізики, яка поєднує художнє й наукове бачення світу й людини; по-друге, радикальна критика метафізики, коли людину розглядають як продукт мовної культури. В такий спосіб постмодернізм підготував уявлення про закінчення гуманістичного самосприйняття людини. Формами нового розуміння людини й світу стають поетична раціональність і деконструкція. Деконструкція «розмиає» опозицію слова та екзистенції, тексту й тіла, а це може відбутися тільки в літературі. До того ж, такі речі символізують повернення до довербального рівня комунікації. Оскільки поетика – це наука про спосіб вибудовування тексту, про його структурування, то вона завжди має (незважаючи на науковість) особистісний характер. Можна говорити про поетику Пушкіна, поетику Шекспіра, поетику Шевченка та поетику Хвильового. Поетика, як і деконструкція, продукує багатоманіття дискурсивних практик і сприяє плюралістичності різних типів мислення,

різних тлумачень реальності, взаємовідносин людини зі світом.

На думку Р. Алейник, «через поетичну раціональність людина розглядається як така, що залучена до космічного буття, долається розділеність душі й тіла, чуттєвого й умоглядного, фізичного та психічного» [2]. Поетична раціональність виходить з естетичного розуміння істини: необхідно було відмовитися від ідеї західної метафізики, згідно з якою істина безпосередньо повинна бути дана в акті рефлексії. Навпаки, істина постійно актуалізується, не просто констатується, а й твориться кожною людиною самостійно. Відповідно до «закону мімесису», саме в аналізі зв'язку між висловлюванням і смислом розкривається поетична істина. Таку істину розуміють як онтологічну якість людини, як істину власного існування, що реалізується в бажанні.

Постмодернізм висунув ідею «Я, що самовитрачається». Згідно з цією ідеєю людина повинна розуміти й приймати життя, виходячи з нього самого, а саму себе – як істоту, для якої кожний момент життя є бажаним заради нього самого. Людина усвідомлює неповторність свого життя, що додає їй жорсткості, веде до беззастережного витрачання самої себе. Як пише Ж. Дерріда, життя – «ніщо інше, як рух, за допомогою якого будь-яка трата тут же відшкодовується» [11, с. 311]. Для людини немає нічого недозволеного, можна припустити все, людина може забажати будь-чого, бо межі дозволеного знаходяться не ззовні, а у свідомості самої людини. Причому бажання, не пов'язане з сексуальністю, є «інтенсифікацією будь-яких форм взаємодії». Мислення в акті бажання не відображає світ, а відшукує відмінності (розбіжності). Бажання, за Ж. Делезом, – це «функція трансцендентного в суб'єктивному досвіді» [8].

Поетична раціональність заперечує факт наявності універсального середовища, яке формує правила людських взаємин. «Усі зміни в житті відбуваються під гаслом «тріумфу волі»:

людина нарешті оволоділа власним тілом, яке було забуте в класичній філософії. Тілесність у відомих представників постмодерну трактується по-різному: як афектологія і антропоморфізм чуттєвості у М. Фуко, як бажання-дія у Ж. Делеза» [7; 8; 10]. Звідси – нове тлумачення значення ірраціонального в людській природі. Людина – це машина бажання. Вона визначається не мисленням, а емоціями й волею, здатністю до діяльності. Згідно з поетичною раціональністю, людина перетворюється на автора й творця власних стосунків зі світом. Саме тому ціннісно-вольове ставлення до життя цінується вище за морально-вольові властивості.

Отже, постмодернізм пропонує власний тип раціональності, який пояснює світ і ставлення людини до світу через інтуїтивне, емоційне, ціннісне, метафоричне, тілесне, поетичне. У постмодернізмі відбувається повільний перехід від поетичного мислення до поетичної раціональності, яка реанімує міфопоетичне ставлення до світу, де людина перебуває в повній гармонії з природою і залучається до космічного буття. Навіть поєднання термінів «поетика» й «раціональність» свідчить про нетривіальну позицію філософів-постмодерністів, оскільки чітко простежується намагання поєднати непокінчене. На думку М. Гіршмана, поезія – це творчий, інтуїтивний, некалькульований процес, який не завжди піддається раціональному структуруванню, в поезії індивідуально неповторне естетичне начало переважає над логіко-раціональним мисленням, але це аж ніяк не свідчить про брак раціонального в поезії. Однією з теоретичних засад поетичної раціональності є метафоричність мислення. Не лише використання метафори, а й її інтерпретації є проявом творчості, уяви, фантазії, що дає змогу сформулювати новий погляд на будь-яку проблему, новий підхід до її розв'язання. Постмодернізм у поетичній раціональності маніфестує свої основні методологічні настанови: деконструкціоністську, номадологічну методологію, ризоматичність у розумінні реальності, плюралістичне бачення світу, дискурсивність та інтертекстуальність.

Список використаних джерел

1. Акишина Е. О. Метафора как форма выражения философских идей: дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Акишина Елена Олеговна ; Сибирский гос. ун-т путей сообщения. — Новосибирск : б. и., 2009. — 172 с.
2. Алейник Р. М. Образ человека в философской постмодернистской литературе : дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.13 / Алейник Раиса Михайловна ; Ин-т философии РАН. — М. : б. и., 2007. — 367 с.
3. Алейник Р. М. Человек в философском постмодернизме / Р. М. Алейник. — М. : МИК, 2006. — 224 с.

References

1. Akishina, E. O. (2009). *Metaphor as the form of expression of philosophical ideas: dissertation*. Siberian Transport University. Novosibirsk [in Russian].
2. Aleinik, R. M. (2007). *Human image in philosophical postmodern literature: dissertation*. Institute of Philosophy RAN. Moscow [in Russian].
3. Aleinik, R. M. (2006). *Man in philosophical postmodernism*. Moscow : MIK [in Russian].
4. Welsch, W. (2004). *Our postmodern modern*. Trans. from German by A. L. Bohacheva, M. D. Kul'taieva, L. A. Sytnichenko. Kyiv : Alter-press [in Russian].

4. Вельш В. Наш постмодерний модерн / В. Вельш ; пер з нім. А. Л. Богачова, М. Д. Култаєвої, Л. А. Ситніченко. — К. : Альтер-пресс, 2004. — 328 с.
5. Горных А. А. Деконструкция / А. А. Горных, А. А. Грицанов // Всемирная энциклопедия : Философия XX век / Главн. науч. ред. А. А. Грицанов. — М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2002. — С. 212.
6. Гриб В. І. Постмодернізм : основні способи філософування і орієнтації в культурі / В. І. Гриб // Постмодерн : переоцінка цінностей : зб. наук. праць. — Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2001. — С. 87—99.
7. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт ; пер. с нем. — М. : Прогресс, 1984. — 397 с.
8. Делез Ж. Логика смысла / Ж. Делез ; пер. с фр. — М. : Академия, 1995. — 298 с.
9. Делёз Ж. Ризома / Ж. Делёз, Ф. Гваттари // Философия эпохи постмодерна : сб. переводов и рефератов. — Минск : «Красико»-принт, 1996. — С. 6–31.
10. Делез Ж. Фуко / Ж. Делез ; пер. с фр. — М. : Изд-во гуманит. литературы, 1998. — 171 с.
11. Деррида Ж. Письмо и различие / Ж. Деррида ; пер. с фр. — СПб. : Академический проект, 2000. — 428 с.
12. Дерріда Ж. Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук / Ж. Дерріда // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. — Львів : Літопис, 1996. — С. 469.
13. Добрицына И. А. От постмодернизма — к нелинейной архитектуре : Архитектура в контексте современной философии и науки / И. А. Добрицына. — М. : Прогресс-Традиция, 2004. — 416 с.
14. Лиотар Ж.-Ф. Ответ на вопрос : Что такое постмодерн? / Ж.-Ф. Лиотар // Постмодерн в философии, науке, культуре : хрестоматия / Сост. : В. И. Штанько, И. З. Цехмистро, В. Н. Сумятин. — Харьков : б. и., 2000. — С. 7—8.
15. Можейко М. А. Поэтическое мышление. Постмодернизм. Энциклопедия / М. А. Можейко. — Мн. : Интерпрессервис ; Книжный Дом, 2001. — 1040 с.
5. Gornyxh, A. A., Gritsanov, A. A. (2002). Deconstruction. In : *World encyclopedia : Philosophy of XX century*. Moscow : AST, Mn. : Kharvest, Sovremennyi literator [in Russian].
6. Hryb, V. I. (2001). Postmodernism : major ways for philosophy and orientation in culture. In : *Postmodern : reevaluation of values : collection of scientific works*. Vinnytsia : UNIVERSUM-Vinnytsia. 87—99 [in Ukrainian].
7. Humboldt, W. von. (1984). *Selected works on linguistics*. Trans. from German. Moscow : Progress [in Russian].
8. Deleuze, G. (1995). *Logic of sense*. Transl. from French. Moscow : Akademia [in Russian].
9. Deleuze, G. (1996). Rhizome. In : *Philosophy of postmodern epoch : coll. of translations and reports*. Minsk : “Krasiko”-print. 6–31 [in Russian].
10. Deleuze, G. (1998). *Foucault*. Trans. from French. Moscow : Izdatel'stvo gumanitarnoi literatury [in Russian].
11. Derrida, J. (2000). *Writing and Difference*. Trans. from French. SPb. : Akademicheskii proekt [in Russian].
12. Derrida, J. (1996). Structure, sign and play in the discourse of Humanities. In : *Anthology of world literary critical thought of XX century*. Lviv : Litopys [in Ukrainian].
13. Dobritsyna, I. A. (2004). *From postmodern — to nonlinear architecture : Architecture in the context of contemporary philosophy and science*. Moscow : Progress-Traditsia [in Russian].
14. Lyotard, J.-F. (2000). Answer to the question : What is postmodern? In : *Postmodern in philosophy, science, culture : reader*. Kharkov. 7—8 [in Russian].
15. Mozheiko, M. A. (2001). *Poetic thinking. Postmodernism. Encyclopedia*. Mn. : Interpressservis ; Knizhnyi Dom [in Russian].

Відомості про автора:**Додонова Віра Іванівна**

dodonovr@mail.ru

Донецький національний університет,
вул. 600-ліття, 21, м. Вінниця, 21021, Україна
doi:10.7905/vers.v0i4.1021

Надійшла до редакції: 24.01.2015 р.

Прийнята до друку: 01.02.2015 р.

Information about the author:**Dodonova Vira Ivanivna**

dodonovr@mail.ru

Donetsk National University,
Vinnytsia, 21021, Ukraine
doi:10.7905/vers.v0i4.1021

Received at the editorial office: 24.01.2015.

Accepted for publishing: 01.02.2015.